

**MAVZU: MARKAZIY OSIYO AXBOROT MADANIYATINING
O'RNI.**

Andijon Davlat Pedagogika insituti

Aniq va Tabiiy fanlar fakulteti Biologiya yo'nalishi

*2-bosqich 203-guruh talabalari **Jamoliddinova Robiya** va*

Maxammadova Omina

Annotatsiya: *Markaziy Osiyo hududi o'zining boy madaniyati, an'analari va tarixi bilan ajralib turadi. Ushbu mintaqa ko'p asrlar davomida turli xalqlar va imperiyalar o'rtasidagi madaniy va iqtisodiy aloqalar markazi bo'lgan. Markaziy Osiyo axborot madaniyati ham o'zining uzun va murakkab tarixiga ega. Axborot tarqatish usullari va vositalari zamon davomida o'zgarib, o'zgacha shakl va yo'nalishlarga ega bo'lgan.*

Kalit so'zlar. *Axborot madaniyat, an'ana, madaniyat, raqamli texnologiya, ommaviy axborot.*

Аннотация: *Центральноазиатский регион отличается богатой культурой, традициями и историей. Этот регион на протяжении многих веков был центром культурных и экономических связей между различными народами и империями. Информационная культура Центральной Азии также имеет свою долгую и сложную историю. Методы и средства распространения информации менялись со временем, приобретая уникальные формы и направления.*

Ключевые слова: *Информационная культура, традиция, культура, цифровые технологии, средства массовой информации.*

Annotation: *The Central Asian region is distinguished by its rich culture, traditions and history. This region has been a center of cultural and economic relations between different peoples and empires for many centuries. The information culture of Central Asia also has its own long and complex history. The methods and*

means of disseminating information have changed over time, taking on unique forms and directions.

Key words: *Information culture, tradition, culture, digital technology, mass media.*

Bugungi kunda axborot dunyoda eng qimmatli resurslardan biriga aylangan. Axborot texnologiyalarining tezkor rivojlanishi har bir insondan axborot bilan ishlash qobiliyatini, uni to'g'ri baholash va tarqatish mas'uliyatini talab qiladi. Bu jarayon esa "axborot madaniyati" tushunchasini shakllantirdi. Axborot madaniyati – bu faqatgina texnologiyalarni o'zlashtirish emas, balki axborotdan axloqiy va samarali foydalanish ko'nikmasidir.

Axborot madaniyati – bu insonning axborot bilan ishlashga oid bilimlari, ko'nikmalari va qadriyatlarining birikmasidir. U axborotni izlash, tahlil qilish, tanlash va unga nisbatan tanqidiy yondashuvni o'z ichiga oladi. Bugungi kunda axborot oqimlari shunchalik ko'payganki, ular orasida to'g'ri va yolg'on, foydali va zararli axborotni ajratib olishning o'zi katta mahoratni talab etadi. Shu boisdan axborot madaniyati faqat texnik bilimlar emas, balki axloqiy tamoyillarni ham qamrab oladi.

Axborot madaniyati nafaqat shaxsiy, balki ijtimoiy hayotda ham katta ahamiyatga ega. Ta'lim tizimidan tortib, kasbiy faoliyatgacha bo'lgan har bir sohada axborot madaniyati muvaffaqiyatga erishishning muhim sharti hisoblanadi. Internet va ijtimoiy tarmoqlarning keng tarqalishi axborot madaniyatini rivojlantirish zaruratini yanada oshirmoqda. Soxta xabarlar, kiberxavfsizlik muammolari va yolg'on axborotga asoslangan xulosalar jamiyat barqarorligiga tahdid solmoqda.

Axborot madaniyati bugungi texnologik jamiyatda inson faoliyatining deyarli barcha jabhalariga ta'sir ko'rsatmoqda. Axborot texnologiyalari inson hayotini qulaylashtirish bilan birga, yangi xavf-xatarlarni ham keltirib chiqarmoqda. Jumladan:

Bugungi kunda Facebook, Instagram, TikTok kabi platformalar nafaqat muloqot vositasi, balki axborot tarqatishning asosiy manbalaridan biriga aylangan.

Shu sababli, axborotni tanqidiy tahlil qilish va ishonchli manbalarni tanlash madaniyati alohida ahamiyat kasb etmoqda.

Markaziy Osiyo 20-asrning boshlarida Sovet Ittifoqining tarkibiga kirib, u yerda axborot vositalari va madaniyatning rivojlanishiga qat'iy nazorat o'rnatildi. Sovet davri bu mintaqada axborot tizimining markazlashgan tizimi asosida o'zgardi. Barcha axborot vositalari, jumladan gazeta, jurnal, televidenie va radio, Sovet hukumati tomonidan to'liq nazorat qilingan. Shu bilan birga, jamiyatda faqat hukumat tomonidan tasdiqlangan axborotlar tarqatilgan va barcha kontent qat'iy censura va ideologik nazoratga tayanib ishlab chiqilgan.

Sovet Ittifoqining ta'siri ostida Markaziy Osiyoda axborot tarqatishning bir yo'nalishi sifatida marksizm-leninizmning ideologiyasini targ'ib qilishga qaratilgan ma'lumotlar markazlashdi. Sovet davrida aksariyat Markaziy Osiyo mamlakatlarida ommaviy axborot vositalari faqat bitta, ya'ni davlat nazorati ostida bo'lgan gazetalar, jurnallar, radiolar va televideniyalarni o'z ichiga oldi. Hukumatning ta'siri ostidagi axborot vositalari nafaqat siyosiy, balki iqtisodiy va madaniy maydonlarda ham hukumatning markazlashgan siyosatlarini ilgari surishga yordam berdi.

Sovet censurasi va axborotga nazorat o'rnatilishi Markaziy Osiyodagi ommaviy axborot vositalarining faolligini chekladi. Davlat nazoratidagi media orqali faqat hukumatning rasmiy pozitsiyalari, yagona axborot va o'rgatish yo'nalishlari ilgari surilgan. Shuningdek, radikal va mustaqil fikrlar, dindorlik va milliy mustaqillikka oid fikrlar taqiqlangan. Bu axborot tizimi vaqtinchalik bo'lsa-da, Markaziy Osiyodagi axborot madaniyatining muhim o'zgartirishlariga olib keldi.

Mustaqillikdan keyingi axborot madaniyati

1991-yilda Sovet Ittifoqining qulashidan so'ng, Markaziy Osiyo mamlakatlari mustaqil davlatlar sifatida o'zlarini jahon maydonida namoyon qila boshladilar. Bu jarayon, albatta, axborot madaniyatining yangi bosqichga o'tishiga olib keldi. Mustaqillikka erishganidan so'ng, Markaziy Osiyo mamlakatlarida siyosiy va iqtisodiy erkinliklar bilan birga, axborot tarqatish usullarida ham o'zgarishlar yuz berdi. Ammo, bu jarayon hamda axborot erkinligi faqat ideal

shaklda bo'lganini aytish mumkin, chunki bu hududdagi ko'plab mamlakatlarda, ayniqsa, siyosiy va ijtimoiy nazorat saqlanib qoldi.

Mustaqillikdan so'ng Markaziy Osiyoda internet va raqamli texnologiyalarning rivojlanishi yangi axborot madaniyatining shakllanishiga zamin yaratdi. Internet foydalanuvchilari ortib borishi bilan birga, Markaziy Osiyo xalqlari jahon axborot tarmog'iga integratsiyalashdi. Ijtimoiy tarmoqlarning tarqalishi, xususan, Facebook, Twitter, Instagram kabi platformalar, milliy va xalqaro axborotlarni tezkor tarqatish imkonini berdi. Bu o'z navbatida, xalqaro va milliy ommaviy axborot vositalari o'rtasidagi aloqani kuchaytirdi.

Markaziy Osiyo o'zining an'anaviy madaniyati, tarixiy merosi va turli xalqlarning o'ziga xos hayot tarzlarini bilan ajralib turadi. Ushbu hududda axborot madaniyati uzoq tarixga ega bo'lib, o'zgacha shakllanishi va rivojlanishi bilan e'tiborga loyiq. 20-asrning oxiri va 21-asrning boshlarida internet va raqamli texnologiyalarning rivojlanishi Markaziy Osiyo axborot madaniyatiga katta ta'sir ko'rsatdi. Ushbu matnda internet va raqamli texnologiyalarining Markaziy Osiyo axborot madaniyatiga qanday ta'sir ko'rsatganligi haqida so'z yuritiladi.

Internetning Markaziy Osiyodagi tarqalishi

Internetning Markaziy Osiyodagi rivojlanishi 1990-yillarning oxirlaridan boshlangan. Sovet Ittifoqi qulaganidan so'ng, mintaqa o'zining mustaqilligini e'lon qilib, yangi axborot tizimlarini yaratishga intildi. Ammo, internetning tarqalishi boshlanishida bir qancha muammolar mavjud edi. Internet infratuzilmasining sust rivojlanishi, resurslarning yetishmasligi, yuqori narxlar va cheklangan aloqalar internetning keng tarqalishiga to'sqinlik qildi. Biroq, 2000-yillarning o'rtalaridan boshlab, internetning rivojlanishi jadallashtirilgan va uning imkoniyatlaridan keng foydalanish imkoniyati yaratilgan.

Internet va axborot erkinligi

Internetning keng tarqalishi Markaziy Osiyo mamlakatlarida axborot almashinuvi va axborot erkinligining o'sishiga olib keldi. Biroq, internetda axborot erkinligi hali ham cheklangan bo'lib qolmoqda. Markaziy Osiyodagi ko'plab davlatlar axborotga kirishni cheklash uchun internetni nazorat qilishga harakat

qilmoqda. Xususan, **Senzura** va **internet blokirovkalari** bu mintaqada keng tarqalgan. Biroq, internet foydalanuvchilariga rasmiy axborotdan tashqari, erkin va mustaqil fikrlarni bildirish imkoniyatlari yaratildi. Ijtimoiy tarmoqlar, veb-saytlar va bloglar orqali odamlar fikrlarini ochiq ifoda eta boshladilar.

Markaziy Osiyodagi ba'zi mamlakatlarda, masalan, **O'zbekiston** va **Turkmaniston** kabi davlatlarda internet erkinligi hali ham cheklangan. Ushbu davlatlarda ba'zi web-saytlar va ijtimoiy tarmoqlar bloklanadi, va internet foydalanuvchilari tomonidan amalga oshiriladigan har qanday faollik hukumat tomonidan nazorat qilinadi. Shu bilan birga, **Qozog'iston** va **Qirg'iziston** kabi davlatlarda internetning erkinligi nisbatan yuqori va axborot erkinligi hamda mustaqil ommaviy axborot vositalarining faoliyati rivojlanmoqda.

Xulosa

Markaziy Osiyoning tarixiy rivojlanishiga ko'ra, axborot almashinuvi va uning tarqatilish usullari qadim zamonlardan boshlangan. Bu mintaqada ko'p asrlar davomida turli xalqlarning o'ziga xos axborot madaniyati shakllangan. Boshida axborot og'zaki tarzda tarqatilgan. Bunda shifoxonalar, kutubxonalar va madaniyat markazlari muhim rol o'ynagan.

Markaziy Osiyoda axborot madaniyati asosan og'zaki hikoya qilish va yozma shakllarda ko'rsatilgan. Shuningdek, turli davrlarda yashagan yirik olimlar, tarixchilar va shoirlar o'z asarlarida tarixiy voqealarni yoritib, xalqni bilim bilan tanishtirishgan. Masalan, Islomdan oldingi davrlarda ham, Xorazmiy, Beruniy, Ibn Sina kabi yirik olimlar ilmiy va axborot sohasida katta yutuqlarga erishishgan. Ularning asarlari o'sha davrdagi ilmiy va madaniy muhitni shakllantirishda muhim o'rin tutgan.

ADABIYOTLAR:

- 1.Суви Туоминен, Сиркку Котилайнен, Анниина Лундвалл., Медиа ва ахборот саводхонлигини шакллантиришнинг педагогик жихатлари. Ўқув-амалий қўлланма. - Extremum-press, 2017-142.б
- 2.Яхё, Муҳаммад Амин. Интернетдаги таҳдидлардан ҳимоя.Ёрдамчи ўқув қўлланма. Movarounnaхг, 2016.-672 б

- 3.Ахметова Л.С. Медиаобразования и медиаграмотность: теория, методология, практика. Учебное пособие. КазГУ. 2016 г
- 4.Амиров Д.М. Ахборот-коммуникация технологиялари изохли луғати. 2010.
- 5.Судич Ю.В., Проказин В.В. Роль социальных сетей в жизни молодежи. М. 2019.